

Turhan Sultan

Erhan Afyoncu, Uğur Demir

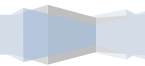
İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2015, 368 sayfa, ISBN:978-605-9787-24-6

Betül KAHRİMAN*

Milli Savunma Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Erhan Afyoncu ile Marmara Üniversitesi Öğretim görevlisi Yrd. Doç. Dr. Uğur Demir tarafından kaleme alınan “Turhan Sultan” adlı eser, Sultan İbrahim’in vefatından sonra tahta geçen IV. Mehmed’in devrinde yaşanan olayları, “devletin direği” ve “kadınlar saltanatının son muktedit validesi” olarak nitelendirilen, uzun bir süre devleti bizzat yöneten Hatice Turhan Sultan’ın mektupları merkez alınarak yazılmıştır.

Eser, “Önsöz” ve “Giriş” kısımlarından sonra; “*Hatice Turhan Sultan’ın İlk Dönemleri*”, “*Valide-i Mutlak Hatice Turhan Sultan*”, “*Hayra ve Hanedanı Korumaya Adanan Bir*

*Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, betulkahraman24@gmail.com

Hayat'' başlıkları altında işlenmektedir. Eserde son olarak, ''*Sonuç*'' ve ''*Ekler*'' kısımları yer almaktadır.

Kitabın Giriş kısmında (s. 13-26), eserin oluşturulma aşamasında kullanılan arşiv kaynakları, kronikler ve yabancı kaynaklar'dan bahsedilmiş, tarihlendirme problemleri ile ilgili karşılaşılan zorluklardan söz edilmiştir. Hangi sadrazam dönemine ait olduğu tespit edilen telhisler ve Turhan Sultan'ın emirleri, muhtelif dönemlerde sadaret kaymakamları tarafından kaleme alınan telhisler katalog numaraları ile birlikte okuyucuya sunulmuştur.

Eserin ''*Hatice Turhan Sultan'ın İlk Dönemleri*'' (s. 27-51) adlı birinci bölümünde, Ukraynalı veya Lehistanlı olduğu tahmin edilen Turhan Sultan'ın saraya geldikten sonra yaşadıkları, hanedanın sonunun gelmesi tehlikesi ile yüz yüze kalındığı bir dönemde olayın gidişatını değiştirmesine rağmen haseki sultanlık devrinin pek parlak geçmediği anlatılmaktadır. Ayrıca 1648 yılında IV. Mehmed'in tahta geçmesi ile geçmişteki günlerin sona erdiği fakat Sultan Mehmed'in daha yirmili yaşlarda olması ve devlet işlerinde tecrübesiz olduğundan, Valide-i muazzama Kösem Sultan'ın engeline takıldığı, yani iktidarı ele alamadığı anlatılmıştır. Tek bir validenin olmamasının buhranlara sebep olması Kâtip Çelebi'nin '' *iki vâlide Harem'de bir yerde imtizâc edemedi*'' ifadesiyle dile getirilmiştir (s.33). Bununla birlikte gerekli terfilerin yapılmadığı, Sultan İbrahim'in haksız yere katledildiği gerekçesiyle çıkan isyanlar konu edilmiştir. Kösem Sultan'ın bunlarla uğraşırken Küçük Valide'nin kendine yeni bir çevre edinmesi ile Büyük Valideyi saf dışı bırakma çabalarından, Girit Savaşı'nın hala devam ettiği günlerde devletin karar mekanizmasında yavaşlamaya sebep olacak şekilde her iki tarafın da kadrolara kendi adamlarını yerleştirme mücadelesinden bahsedilmiştir. 1651 yılındaki mali bunalımın tetiklediği esnaf isyanının valideler üzerindeki tezahürü Kösem Sultan'ın, Turhan Sultan'ın en önemli destekçilerinden olan harem ağalarını ortadan kaldırma isteği ve onun ''*Turhaniyân*'' olarak adlandırılan taraftarlarının etkisiz hale getirilmesi için son çare olarak torunu IV. Mehmed'i ortadan kaldırmayı düşünüp, bir suikast planı hazırlaması fakat Turhan Sultan'ın bundan haberdar olarak, tehdidi engellediği bilgisi verilmiştir. Yine Büyük Valide'nin darbe hazırlığına karşın Turhan Sultan ve taraftarlarının aldığı karar gereğince Kösem Sultan'ın katledilmesi ve bunun sonucunda Turhan Sultan'ın iktidarının önündeki en büyük engelin ortadan kalktığı anlatılmıştır.

''*Valide-i Mutlak Hatice Turhan Sultan*'' (s. 53-129) başlıklı ikinci bölümde, Kösem Sultan'ın 1651 yılında katledilmesi ile başlayıp, artık kaynaklarda ''*sahibetü'l makam*'' olarak nitelendirilen Turhan Sultan'ın 1655 senesine kadar devam edecek olan mutlak iktidar

dönemi anlatılmıştır. Bu bağlamda Gürcü Mehmed Paşa, Tarhuncu Ahmed Paşa, Derviş Mehmed Paşa'nın sadaret yıllarında yaşanan olaylar kaleme alınmıştır. Ayrıca bu paşaların hepsinin göreve geldikten sonra kendilerine rakip olabilecek kişileri tasfiye edip merkezden uzak yerlere göreve göndermeleri, maliyedeki büyük sıkıntılara bağlı olarak para bulma gayreti ile Kösem Sultan taraftarlarının mallarına el koyma girişimlerinden bahsedilmiştir. Bununla birlikte Girit Seferi için hazırlanan donanmanın vaktinde yola çıkması ve askerlerin mevacicelerini alarak bir an önce şehirden ayrılmaları için Turhan Sultan'ın yazdığı mektuplar, Payitahtın asayışı için askerlerin ulufelerinin zamanında ödenmesi yönünde Turhan Sultan'ın *“...sipahinin devri mevacibi virmekte olasız. Olmasun ki ağızların açdırasız, diler şimdiden didiler. İnşallah hayırlusuyla donanma-yı hümâyûn yollanup çıkdukda iki üç güne te'hîr etmeyüp sipahi mevâciblerin bir kusûr virmeğe ikdâm edüp çalışasız. Dosta düşmana karşı kendüne gülünç etdürmeyüp ağızlarını açdurtmayasuz...”* (s.68) şeklindeki birçok uyarı mektubuna yer verilmektedir.

Yine bu bölümde IV. Mehmed'in, Tarhuncu'nun sadrazamlığı sırasında kendisine devletin gelir ve giderlerini izah ettiği bir bütçe hazırlatması ve bundan özellikle saray halkının rahatsız olması ile Paşa aleyhindeki kulis faaliyetleri sonucunda idam edilmesi, Derviş Mehmed Paşa'nın sadareti döneminde Turhan Sultan'ın devlet işlerine müdahil olmasına gelen tepkiler anlatılmıştır. Yine bu bölümde; Harem halkının bölünmesi ve Derviş Mehmed Paşa'nın felç geçirmesiyle başlayan 1654 ve 1656 yılları arasındaki istikrarsızlık dönemi ve bu dönemde kimin sadrazam olması gerektiği tartışmaları, sadrazam değişikliklerinin getirdiği karışıklıklar ile Turhan Sultan'ın ittifak girişimlerinden söz edilmiştir.

Aynı bölümün *“Vak'a-yı Vakvakiye”* adlı alt başlıkta ise çok önemli bir olay anlatılmaktadır: Çınar Vakası olarak bilinen bu olay, maaşların alınamaması veyahut bir kısım asker maaşının ayarı düşük akçe ile verilmesinden ötürü başlamıştır. Aslında isyan Turhan Sultan, Harem ağaları ve onun musahibesi ile eşini hedef almaktır. Bu yüzden yeniçeri ve sipahilerin ortak hareketiyle, idamı istenen kişilerin katledilerek Sultanahmet Meydanı'ndaki çınar ağaçlarında teşhir edilmesi sonucunda, Turhan Sultan'ın mutlak iktidarı ve naibeliği sona erdirilmiştir.

“Hayra ve Hanedanı Korumaya Adanan Bir Hayat” (s. 131-209) adlı üçüncü bölüm ise, Köprülü Mehmed Paşa'nın sadaretine doğru geçen süreç ve meydan ağalarına son verilmesi üzerinde durulmuştur. Turhan Sultan'ın Köprülü Mehmed Paşa'nın işlerine karışmaması üzerinde anlaşmaya varması, Turhan Sultan'ın devlet işlerine müdahale etmekten tedricen

geri çekilmesinden bahsedilmiştir. Ayrıca 1658’de Turhan Sultan’ın Çanakkale Boğazı’nın Avrupa ve Asya yakasındaki Seddülbahir ve Kumkale Kaleleri’ni inşa ettirmesinden, Abaza Hasan Paşa İsyanı, İstanbul Depremi, Valide Sultan ile Padişahın yaptığı seyahatler gibi dönemin mühim konularından da bahsedilmiştir. Bölümün sonu ise, Fazıl Ahmed Paşa’nın sadareti ve gündeme gelen IV. Mehmed’in kardeşlerini katlettirmek istemesi, İstanbul’da çıkan yangınlar, Valide Sultan ile IV. Mehmed’in ilişkisi ve aile hayatı, sünnet şenlikleri, 1687 yılında yaşanan diplomasi trafiği ile Valide Sultan’ın vefat etmesi olaylarını kapsamaktadır.

“*Sonuç*” kısmında (s. 207-209), 35 yıl ile en uzun Valide Sultanlık yapan Turhan Sultan’ın bu süre zarfında 17 Sadrazam, 15 Şeyhülislam, 26 Kaptan-ı derya, 23 Başdefterdar ve 9 reisülküttâb değiştirdiği aktarılmaktadır. Ayrıca 1645’den itibaren devam eden, İstanbul’un dahi güvenliğini tehdit eder hale gelen Girit Seferi ile siyasi, iktisadi krizlerin dönemin en belirgin özelliği olduğu anlatılmaktadır. Turhan Sultan’ın devletin istikrar kazanması için çabalaması, kronolojik bir biyografi yazımının tercih edilmesinde Turhan Sultan’ın hayatının birçok döneminin eksik ve yanlış ele alınması ile Valide hakkında kaleme alınan çalışmalarda Turhan Sultan’ın emirlerinin dikkate alınmaması, bu eserde ise ele alınan emirlerin diğer kaynaklar ile mukayese edilerek değerlendirilmesinden bahsedilmiştir.

Eser, Turhan Sultan’ın devlet işleri üzerindeki faaliyetleri ve olaylar karşısındaki tutumu hakkında oldukça detaylı bilgiler veren, dönemin şartlarını çok iyi şekilde izah eden bir kitaptır. Çok çeşitli eserlerden oluşan bir kaynakçası mevcuttur. Buradan hareketle eserin çok sıkı bir araştırma sonucunda yazıldığı aşikârdır. Ayrıca kitabın sonundaki ek kısmında (s. 223-355) Turhan Sultan’ın emirlerinin latin harflerine çevrilmiş şeklinin verilmesi eserin değerini bir kat daha arttırmıştır. Konu hakkında araştırma yapacak kişilerin edinmesi gereken bir kitaptır. Bununla birlikte, kitabın dili genel olarak anlaşılır olmasına rağmen Turhan Sultan’ın mektupları ile devlet adamlarının telhislerini içermesi, ortalama bir okuyucunun dönemin diline aşina olmadığından dolayı eseri akıcı bir şekilde takip edememesine sebep olacaktır.

